

gör orienteringar i en *fenomenologisk* bemärkelse. Är det snarare orienteringar i en mycket mer pragmatisk bemärkelse – att vi riktar in oss på att bli hemmastadda, helt enkelt? På liknande sätt förhåller det sig med Kosellecks erfarenhetsrum och förväntanshorisonter, begrepp som myntats för att förstå historieskrivande med stora tidssvep och perspektiv. Som jag läser analyserna (på s. 47 resp. s. 54) så tycks Kosellecks begrepp användas för att peka på att de intervjuade berättar utifrån vissa erfarenheter och inför en uppsättning förväntningar på framtiden. Och då är frågan återigen alltså: på vilket sätt fungerar begreppen *teoretiskt* här, är det inte snarare frågan om erfarenhet och förväntan i en mycket mer pragmatisk bemärkelse?

Trots att detta är som jag påpekat en redan teoretiskt brokig avhandling så hade jag ändå gärna sett en utförligare diskussion om hur vi kan förstå nationer. På några ställen i avhandlingen blir den här avsaknaden påtaglig. På vilket sätt, för vilka och i vilka sammanhang blir t.ex. IKEAS möbler (s. 121) – inte sällan tillverkade i låglöneländer i Östasien, distribuerade i globala nätverk och delvis anpassade efter regionala marknader – till ”national objects”? Hur ”representerar de en nationell tillhörighet till hemlandet som sådant” (ibid., min övers.)? Och där Ghasan Hage i citatet på sidan 137 säger att vi genom nationella medier ”inte hör om nationen, utan hör *nationen*” – så menar Woube själv att media ”förmedlar” (alltså snarare än gör) nationen (s. 136). Till och med en av de intervjuade pekar på nationen som en konstruktion: på sidan 140 säger Markus om Sverige att ”[D]et är bara en karta. En kartbild – Sverige”. Dessa frågor hade tjänat på att utvecklas, eftersom själva rörelsen fram och tillbaka mellan olika nationella territorier upptar en så viktig plats i analysen. Faktum är att författaren i slutsatserna menar att den transnationella tillhörigheten blir en *kompensation* för en förlorad nationell (s. 191–192), och därmed tycks mena att nationen svarar mot ett slags grundläggande behov. Kanske är det så, men för att bedöma rimligheten i det hade jag som läsare behövt veta mer om hur Woube ser på vad de där nationerna är och vad de gör.

Finding One's Place kan liknas vid ett prisma som bryter sitt undersökningsobjekt i flera olika färger. Fördelen är att vi får en mångfacetterad bild av vad tillhörighet kan innebära. Nackdelen är att varje analytisk ingång (vid sidan av det genomgående fenomenologiska temat) får ungefär ett kapitel på sig. Med andra ord: dels rör sig analyserna ibland på ytan, dels undrar jag vad som hänt om begrepp och perspektiv från ett kapitel hade prövats också i ett annat. Under läsningen tänkte jag ibland att två, eller kanske tre, av de ingångar som nu utgör kapitlen, hade räckt för en avhandling, med en fördjupad analys som vinst. Sammanfattningsvis ska dock sägas att *Finding One's Place* ger intrycket av ett ambitiöst och gediget arbete, från redogörelsen för arbetsprocessen i fält till det slutgiltiga resultatet i form av en språkligt välbearbetad bok. Avhandlingen fyller inte bara en etnologisk kunskapslucka kring livsstilsmigration, utan uppvisar också en teoretisk och analytisk nyfikenhet. Och däri utgör *Finding One's Place* ett intressant bidrag till etnologisk forskning om migration, transnationell rörlighet och erfarenhet.

Sverker Hyllén-Cavallius, Stockholm

Elisabeth Wollin Elhouar: *Tillhör vi Sveriges framtid? En etnologisk studie av vardag och hållbarhet i norrländsk glesbygd*. Stockholms universitet, Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap, Stockholm 2014. 218 s. English summary. ISBN 978-91-7649-052-5.

Det finns idag en dominerande politisk diskurs om Norrlands inland som tärande, improduktivt och bidragsberoende. Genom långa avstånd till centrum för service och kommers, vård och omsorgsinrättningar, få arbetstillfällen, avsaknad av utbildningsmöjligheter, undermålig infrastruktur, avfolkning och demografisk obalans orsakad av en alltmer åldrande befolkning, uppfattas glesbygden som socialt ohållbart. Det talas till och med om hållbar avveckling av lands-

ändan som strategi för framtiden. Men är det så enkelt? Är glesbygden socialt ohållbar? Det är frågor som Elisabeth Wollin Elhouar inledningsvis ställer i sin avhandling om hållbarhet i norrländsk glesbygd.

Avhandlingens kunskapsmål är att utifrån ett etnologiskt perspektiv nyansera allmänna föreställningar av glesbygden som socialt ohållbar, genom att undersöka hur social hållbarhet skapas konkret i människors vardag. Här avviker författarens definition av social hållbarhet med den gängse politiska definitionen. Den centrala tanken i avhandlingen är att social hållbarhet måste förstås konkret med utgångspunkt i människors vardagliga handlande, som möjliggör att leva och överleva på platsen. Det är aspekter av detta görande som avhandlingen ämnar undersöka. Det uttalade syftet är ”att studera hur hållbarhet görs, erfars och praktiseras i ett spänningsfält mellan lokal vardag och politiska diskurser” (s. 15). Det senare handlar om att den politiska hållbarhetsretoriken, förmedlad av systemet (staten, organisationer, institutioner), tas emot och sedan förhandlas och erfars på ”en lokal nivå”, vilket antas få betydelse för hur hållbarhet görs i ”det levda livet”.

Med detta fokus på, vad Wollin Elhouar också benämner, ”levd vardag”, eller mer precist, ”hur livet ter sig för människor som bor i det norrländska inlandet” (s. 20), blir det fenomenologiska begreppet *livsvärld* viktigt för avhandlingens analyser. Särskilt hämtas teoretiska redskap och synsätt från Alfred Schütz sociala fenomenologi om den vardagliga livsvärldens verklighet och Jürgen Habermas teori om kommunikativt handlande och livsvärldens relation till systemvärlden. Andra begrepp som används i den teoretiska diskussionen är bl.a. policy, gemenskap, platskänsla, tidrum, socialt kapital och relationen centrum–periferi.

Intervjuer utgör undersökningens huvudsakliga empiriska material. Sammanlagt består materialet av elva intervjuer med tretton personer, nio kvinnor och fyra män. Av de intervjuade bor elva personer i Strömsunds kommun och två i Örnsköldsviks kommun, det vill säga i mellersta Norrland. Intervjuerna kompletteras med fältan-

teckningar gjorda vid observationer under besöken på plats. Dock bör det uppmärksammas att materialet är insamlat med annat ändamål än avhandlingens. Huvuddelen av intervjuerna har Wollin Elhouar gjort inom ett mångvetenskapligt forskningsprojekt om vardagligt resande och transporter i glesbygd, som föregick avhandlingsprojektet.

Med intervjuerna som grund tematiseras avhandlingen utifrån vardagliga praktiker, som Wollin Elhouar uppfattar har ”särskild bäring på hållbar utveckling”. Dessa översätts empiriskt med rörelse, arbete och tid, som också utgör avhandlingens disposition. Huvudfrågeställningen för avhandlingens första empiriska kapitel är hur social hållbarhet kan tolkas i relation till vardagens rörelser och färdmedel. Kapitlet behandlar dagliga förflyttningar mellan bostad, arbetsplats och andra platser. Intresset riktas mot olika färdmedels roll i görandet av hållbarhet. Färdmedlen som diskuteras är bil, buss, tåg och flyg. Central är frågan på vilket sätt färdmedlen förmår att binda ihop eller hålla isär människor. Men också när, hur och för vem olika färdmedel uppfattas som meningsfulla, och hur detta kolliderar med dominerande diskurser om hållbarhet. Analyserna handlar om makt och resomangen tar hjälp av teorier om relationen mellan centrum och periferi för att synliggöra effekter som nationella infrastruktursatsningar får för människor boende i Norrlands inland. Kapitlet tar också upp hur hållbarhetsdiskurserna har växt fram som en följd av moderniteten.

I kapitlet argumenteras för bilen som främsta hållbarhetsgörare ur ett socialt perspektiv, alltså för de boende i glesbygd. Författaren pekar på bilen som det färdmedel som skapar hållbarhet i glesbygd, en kompensation för avstånden och glesheten. Tack vare bilen kan människor röra sig över stora områden och transportera allt som behövs för att klara vardagen; den är flexibel, något människor har i sina egna händer. I detta sammanhang får höjda bensinpriser omedelbart negativa konsekvenser. Wollin Elhouar visar att politiska beslut för att främja hållbar utveckling, där bilen betraktas som miljöbov, blir orättvisa ur glesbygdernas perspektiv.

I motsats till bilen visar intervjuerna att bus-

sen framstår som ett begränsat färdmedel, på grund av få avgångar och långa rutter, vilket gör den oflexibel och ohållbar. Men bussen kan ur ett könsperspektiv vara görare av social gemenskap, menar Wollin Elhouar. Hon noterar att kvinnor utnyttjar bussen oftare än män, och föreslår att bussen härigenom kan ses som ett särskilt "kvinnorum" med förmågan att föra kvinnor samman och skapa gemenskap. En viktig iakttagelse som görs i samband med diskussionen om bussen är bussens symboliska betydelse för glesbygdskborna. Alla intervjuade är angelägna om att buss ska finnas att tillgå, oavsett om man åker buss eller inte; att busslinjerna upprätthålls upplevs som ett offentligt erkännande av bygden.

I nästa kapitel, "Arbete och fritid", diskuteras praktiker kring arbete och fritid, och hur dessa relaterar till den dominerande politiska retoriken kring social hållbarhet. I denna diskussion försöker Wollin Elhouar visa hur socialt kapital, eller tillit, kombinerad med platskänsla, verkar för att upprätthålla social hållbarhet. De intervjuade betonar betydelsen av platsen där de bor och livet som levs där i gemenskapen med andra och i närheten till naturen. Särskilt uttrycks detta bland dem som har möjligheten att arbeta "hemma". Författaren pekar på att ny teknologi som it, bredband och mobiltäckning öppnar nya möjligheter för glesbygdskbor att arbeta hemifrån. I kapitlet diskuteras också entreprenörskap och eget företagande, både tillverkning och turism, som sätt att kunna bo kvar och därmed skapa social hållbarhet.

I kapitel 4, "Tid och tempo", undersöks hur tid upplevs och används. Här står effekter och konsekvenser av tidsanvändningen i fokus, som analyseras utifrån ett maktperspektiv. Ett resonemang som förs, och som verkar bygga på ett grundantagande hos författaren, är att den rådande föreställningen om norrländsk glesbygd som otidsenlig och långsam väsentligt påverkar självbilder och göranden hos de boende. Anledningen sägs vara modernitetens fokusering på hastighet, som Wollin Elhouar menar dominerar en urban tidsuppfattning, där långsamhet framstår som det snabba tempots oönskade motpol. Hon hävdar att detta hastighetsparadigm, som

premierar urban tid och urbant tempo, koloniserar vardagslivet i glesbygden. Men det möter motstånd. I intervjuerna tas avstånd från denna uppfattning, som förknippas med disharmoni och stress. Istället eftersträvas lugn och långsamhet, som författaren framhåller som ett socialt hållbart värde.

I sista kapitlet sammanfattas och diskuteras avhandlingen i sin helhet. Undersökningen har velat visa att social hållbarhet handlar om människors möjligheter att leva på platser där de själva vill leva, vilket Wollin Elhouar menar ha fångats genom fokuseringen på hur "hållbarhet görs" konkret i människors livsvärldar. Men frågan är i vilken utsträckning detta undersöks i avhandlingen? Vi får inte veta särskilt mycket om hur människor i sin vardag inrättar sina liv, som författaren inledningsvis pekar på som viktigt för förståelsen av hållbarhet. Inte heller får vi veta så mycket om hur människor i sin vardag konkret påverkas av och hanterar effekterna av politiska beslut som sker i hållbarhetens namn. Sannolikt är orsaken den att det empiriska materialet är alltför otillräckligt för uppgiften. Fordrar inte avhandlingens fokus på "levd verklighet" eller "hur livet ter sig" för förståelsen av hur hållbarhet görs, ett långvarigt fältarbete? Om ambitionen är denna, är det inte då nödvändigt att forskaren befinner sig på plats och aktivt ingår i det görande som ska studeras, särskilt med tanke på att livsvärlden är svårfångad enbart genom intervjuer. Handlingar i livsvärlden sker ju, som också Wollin Elhouar i inledningen betonar, huvudsakligen oreflekterat, styrda av vanor, och därför sällan tänks på och uttrycks i ord. Ändå försöker författaren nå beröring med människors livsvärldar enbart genom att göra intervjuer, dessutom endast ett fåtal, utförda under relativt korta besök. Författaren tvingas därför pressa materialet till det yttersta för att få det att säga mer än det egentligen förmår. Det som gör materialet än mer bristfälligt är att Wollin Elhouar utförde intervjuerna inom ett projekt vars ändamål var att undersöka resvanor i glesbygder, vilket hon slutförde innan avhandlingsprojektet formulerades.

Kanske är den otillräckliga empirin också förklaringen till att framställningen återkommande

glider bort från avhandlingens uttalade fokus på hållbarhet som "levd vardag". Dessa utvecklingar görs inte i förbifarten utan ingående och behandlar retoriken om hållbarhet och hållbar utveckling *i sig*, och politiken som bygger på den, liksom hur den växt fram som en konsekvens av moderniteten. Till exkurserna hör också hela avsnitt i kapitlen, som borde ha strukits. Till exempel ges utrymme åt en lång och för avhandlingens syfte omotiverad diskussion om flyg och tåg, färdmedel som människor i Norrlands inland helt saknar tillgång till i sin "levda vardag". Likaså återges en detaljerad beskrivning på flera sidor baserad på observationer gjorda under ett längre fältarbete i Australien, utan att resonemangen som förs tydligt relaterar till undersökningens syfte.

I den mån teoretiska resonemang förs är de ofta oklara, ja ibland rent obegripliga, exempelvis att ingen reflektion sker i livsvärlden, att människor i de fall de berör det politiska begreppet hållbarhet i sina dagliga tal gör språng till annan "meningsprovins" än "vardagsvärldens", att olika livsvärldsbegrepp används i den löpande texten utan att motiveras. Överhuvudtaget används teoretiska begrepp och resonemang lösryckta, ofta plötsligt inkastade i den löpande texten för att lika plötsligt lämnas utan diskussion, ofta också med svag koppling till vad som sagts ska undersökas.

Eftersom avhandlingen i liten utsträckning analyserar hur tillvaron byggs i relation till andra, berörs inte heller klass- och etnicitetsaspekterna, och mycket lite kön, på hur livet levs och bidrar till social hållbarhet. Sannolikt är Norrlands inland liksom andra geografiska kontexter i detta avseende inte genomgående inkluderande, utan på många sätt exkluderande, och därmed inte särskilt socialt hållbara.

Trots flera brister så har avhandlingen en lovverd ambition. Wollin Elhouar övertygar mig om betydelsen av att i diskussionen om social hållbarhet konkret utgå från människors vardagliga göranden och platsens villkor. Etnologiska studier kan här bidra med en motbild och korrektiv till den rådande retoriken om glesbygdens tillstånd som ekonomiskt och socialt ohållbart, genom att fokusera på och uppmärksamma det

liv som levs på platsen, som alltid är mer komplext och mångfasetterat än vad den urbana normen för hållbar utveckling får oss att tro.

Håkan Berglund Lake, Umeå

Sandra Hillén: *Barn som medforskare – en metod med potential för delaktighet*. Göteborg: Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet. 2013. 214 s., ill. English summary. ISBN 978-91-975353-6-6.

I FN:s konvention om barns rättigheter från 1989 slås bl.a. fast att barn har rätt att uttrycka sina åsikter och påverka saker i sin egen omvärld. Detta har Sandra Hillén tagit fasta på sin i avhandling *Barn som medforskare – en metod med potential för delaktighet*. Som titeln avslöjar är det ingen traditionell etnologisk studie vi har att göra med här. Snarare är det en studie om metodologiska utmaningar (och problem) relaterade till informanternas delaktighet i studier som i det här specifika fallet är barn som går i femte klass i grundskolan. Avhandlingen är därtill ovanlig i sitt slag på så sätt att den ingår i ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt med namnet BAMB (barn som matforskare av matlandskap) som bedrivits på Centrum för konsumtionsforskning i Göteborg. Större tvärvetenskapliga forskningsprojekt i vilka etnologer ingår är i och för sig inte alldeles ovanliga, det som här är mindre vanligt är att informanterna och till viss del studiens upplägg redan från början var givna för författaren.

Studien är inte någon reciprok etnografisk studie i bemärkelsen att informanterna deltar i analysarbetet utan med medforskning menar Hillén, forskning där informanterna har varit delaktiga i ett eller flera av de moment som utgör forskningsprocessen. I själva fallet utgörs dessa moment av de möten som hölls i den s.k. Matforskarklubben. Hillén har ambitionen att placera in sin forskning i en teoretisk och metodologisk forskningstradition som handlar om (barns) delaktighet i forskning. Därför är det förvånande att det saknas en mer utförlig meto-